

**Bijlage:
enkele typologieën
nader beschouwd**

BIJLAGE: ENKELE TYPOLOGIEËN NADER BESCHOUWD

Typologieën zijn niet eenvoudig te duiden. Zo kan een typologie eenzelfde thema vanuit verschillende invalshoeken benaderen, waardoor typologieën voor hetzelfde thema onderling sterk kunnen verschillen. Daarnaast hebben methodologische keuzes grote gevolgen voor de manier waarop typologieën de ruimte in beeld brengen. In deze bijlage zetten we enkele typologieën op een rij die verband houden met drie thema's uit de cases: woonmilieus, bebouwd gebied en detailhandelsvestigingen.

Woonmilieus

In de casestudy over woonmilieus kwam het al naar voren: beleidsmakers, projectontwikkelaars, bewoners en andere betrokkenen benaderen woonmilieus vanuit uiteenlopende invalshoeken. Woning, voorzieningen, mensen in de buurt, sfeer, waarde; ze hebben allemaal invloed op de ervaren woonomgeving. De keuze voor een invalshoek wordt vooral bepaald door het beoogde doel van de analyse van woonmilieus. Daarnaast maakt het nogal wat uit of woonmilieus voor een nationale, regionale of lokale probleem-analyse worden gehanteerd. Hieronder volgt een beknopt overzicht van enkele kenmerkende woonmilieutypologieën in Nederland.

Twee typologieën bepaalden in de jaren negentig op nationaal niveau de discussie rond woonmilieus: de door ABF ontwikkelde VROM-typologie (figuur 21), en de RIGO-typologie van voor- en naoorlogse wijken (figuur 22). Beide baseren zich op fysieke kenmerken als woningvoorraad en voorzieningenniveau. De RIGO-typologie maakt daarnaast gebruik van sociaal-economische dimensies en belevingsfactoren. Door deze verschillende benaderingswijzen kunnen de typologieën eenzelfde stad op een andere manier indelen. Als de twee typologieën bijvoorbeeld voor de regio Amsterdam naast elkaar worden gezet, valt op dat het stadscentrum bij RIGO veel kleiner is dan bij de VROM-typologie. Verder worden de door VROM als centrumstedelijk en groenstedelijk getypeerde wijken van Amstelveen, door RIGO als vergrijsde portiekwijk aangemerkt.

Toen het woonmilieudenken postvatte in het woonbeleid in Nederland, ontwikkelden gemeenten lokale typologieën voor eigen toepassing. Deze typologieën zijn erop gericht de bestaande woningvoorraad te analyseren dan wel de ontwikkelingsrichting van die woningvoorraad te schetsen. We noemen drie verschillende toepassingen.

De gemeente Amsterdam maakte een woonmilieu-indeling om inzicht te krijgen in de dynamiek op de woningmarkt (figuur 23). Buurten zijn getypeerd op basis van de woningvoorraad, maar ook op inkomen, tevredenheid, en doorstroom van bewoners. De woonmilieus zijn op een gedetailleerd

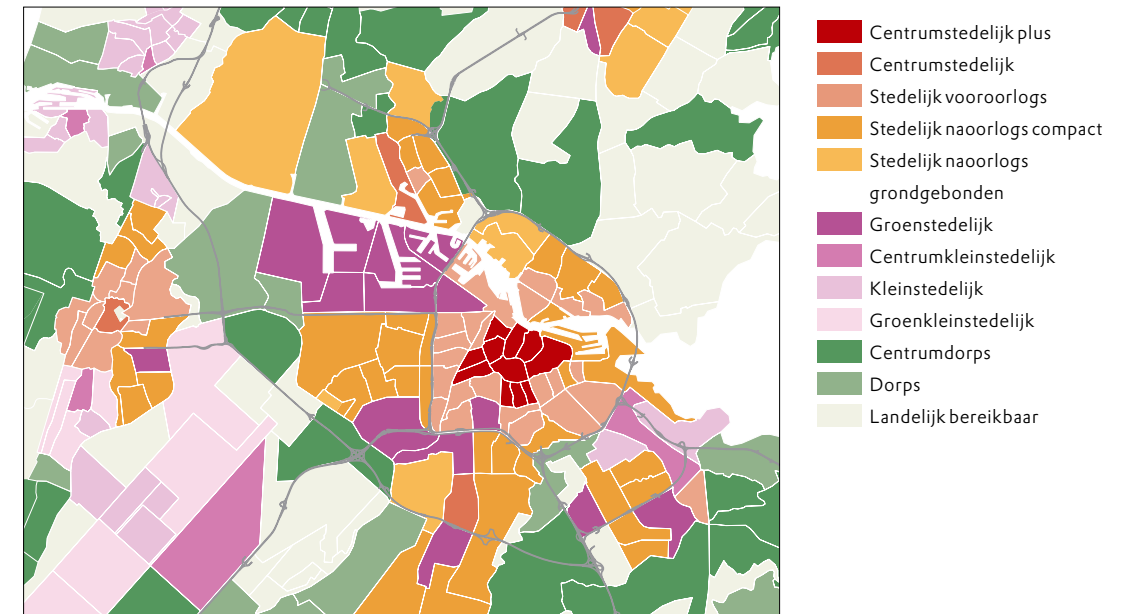
schaalniveau afgebakend. Delen van in de vROM-typologie als buitencentrum getypeerde buurten zijn door Amsterdam nu bijvoorbeeld als welgesteld stedelijk getypeerd.

De gemeente 's-Hertogenbosch maakte voor de analyse van vraag en aanbod een woonmilieuatlas (figuur 25). Daarbij worden 23 verschillende woonmilieus op basis van met name fysieke aspecten op het niveau van (sub)buurten onderscheiden.

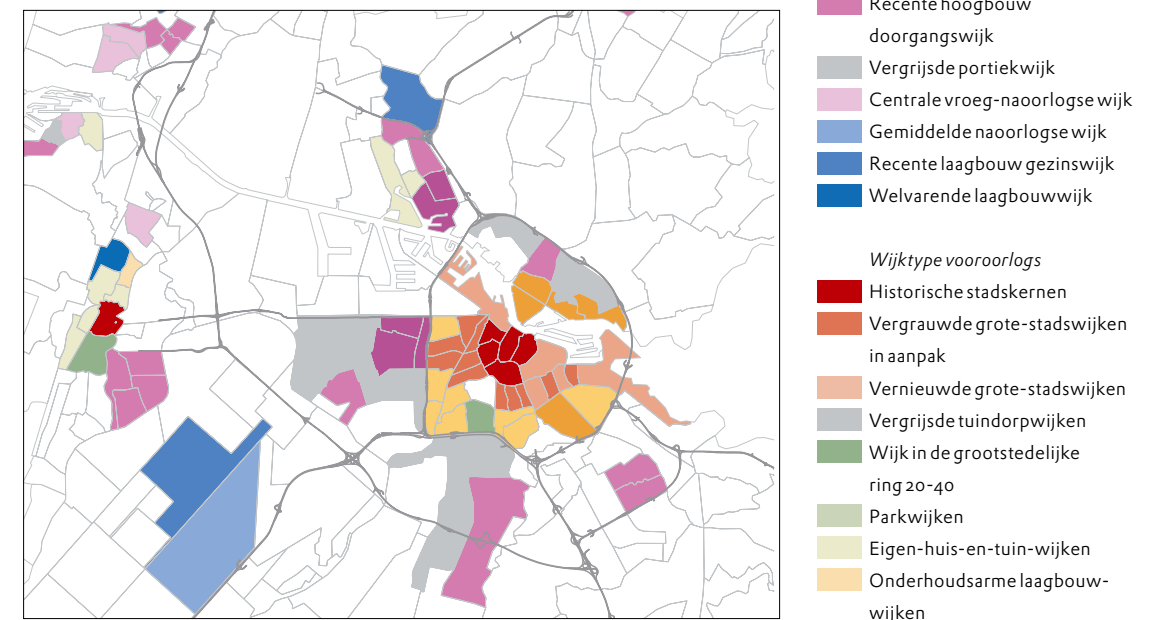
Amsterdam en 's-Hertogenbosch gaven hun woonmilieus weer in kaartbeelden, maar niet alle woonmilieubenaderingen resulteerden in een kaart. Zo werd door de gemeente Rotterdam een woonmilieuatlas samengesteld met 42 ideaaltypen. Deze ideaaltypen zijn een leidraad voor nieuwe bouwplannen.

De nationale typologieën hebben een belangrijke beperking: ze worden bepaald op het niveau van postcodegebieden. Dit niveau komt niet altijd overeen met de in werkelijkheid ervaren situatie in de straat of buurt. Er bestaan dan ook verschillende initiatieven om woonmilieus op een lager niveau te definiëren: in het hoofdstuk Synthese en conclusie is een benadering genoemd die milieus definieert op 250-bij-250-meter-vierkantniveau (Maat et al. 2005). RIGO ontwikkelde op basis van de laatste kwalitatieve woningregistratie (KWR, vROM) een typologie op straatniveau. Wassenberg et al. (2005) brachten een benadering van deze straattypologie voor de gemeente Tiel in kaart (figuur 24).

Figuur 21. De 13-delige vROM-woonmilieutypologie uit 2002 (exclusief specifiek werkmilieu) voor de regio Amsterdam. Bron: ABF Research (2005)

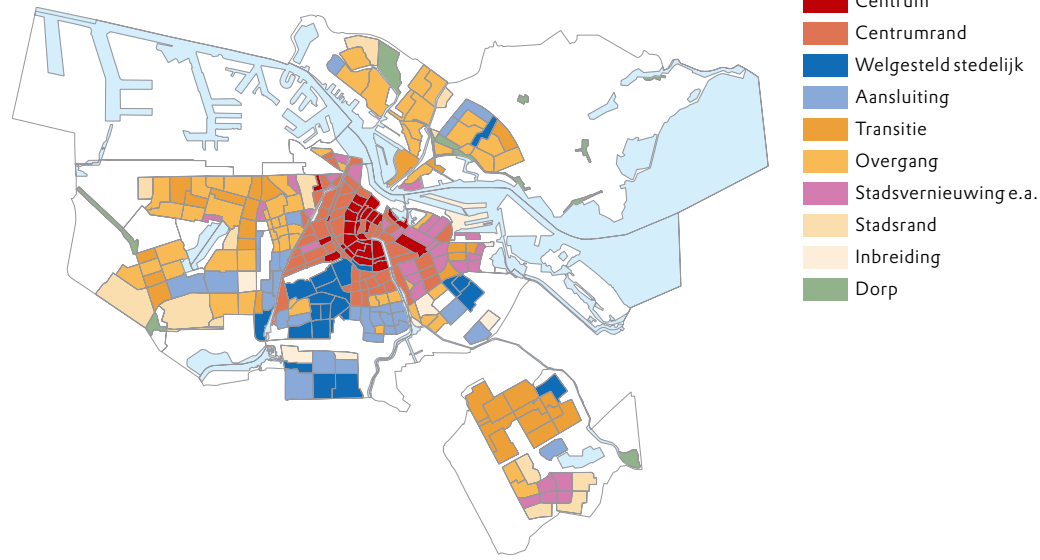

Figuur 22. Typologie van voor- en naoorlogse wijken in de regio Amsterdam. Bron: RIGO (1995 en 1997)

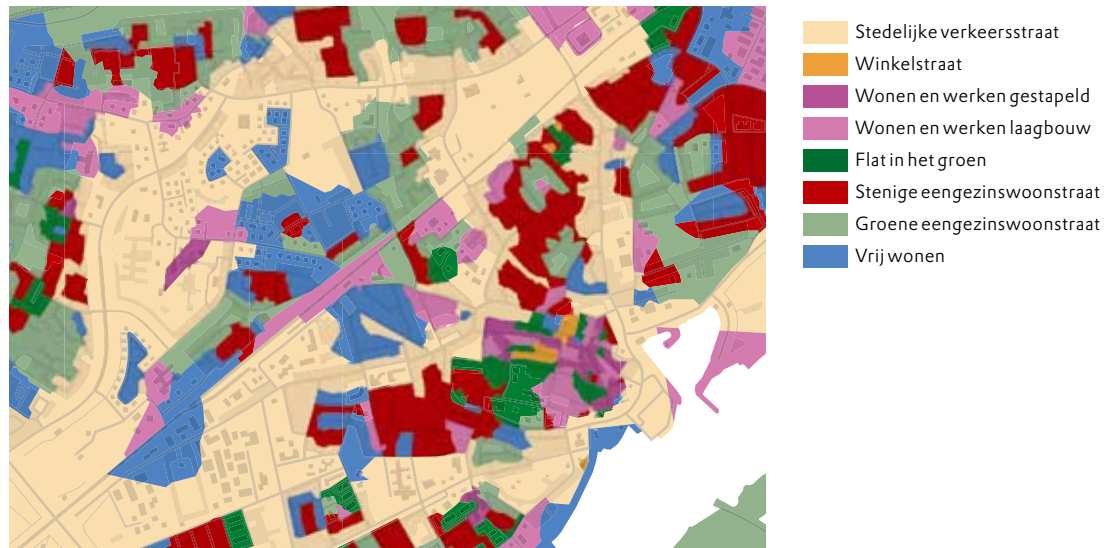

Figuur 23. Tien Amsterdamse woonmilieus.

Bron: Gemeente Amsterdam (Dignum 2004)

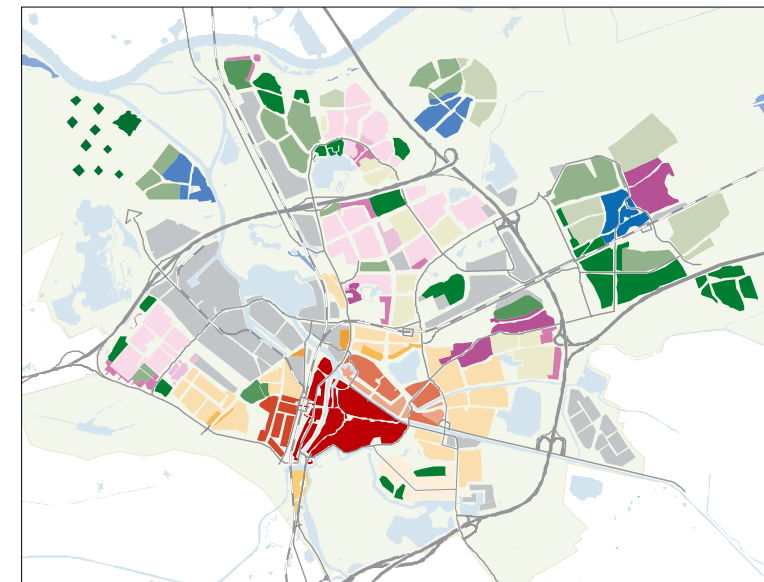

Figuur 24. Een benadering van de RIGO-straattypologie door OTB in beeld gebracht voor de gemeente Tiel. Bron: Wassenberg et al. (2005)

Figuur 25. Woonmilieus in gemeente 's-Hertogenbosch.

Bron: Woonmilieuatlas gemeente 's-Hertogenbosch (2003)

Bebouwd gebied

Het afbakenen van bebouwd gebied lijkt misschien een eenvoudige opgave. Dat dit niet het geval is, blijkt uit het gebrek aan eenduidige typologieën die het stedelijk gebied in Nederland in de twintigste eeuw beschrijven.

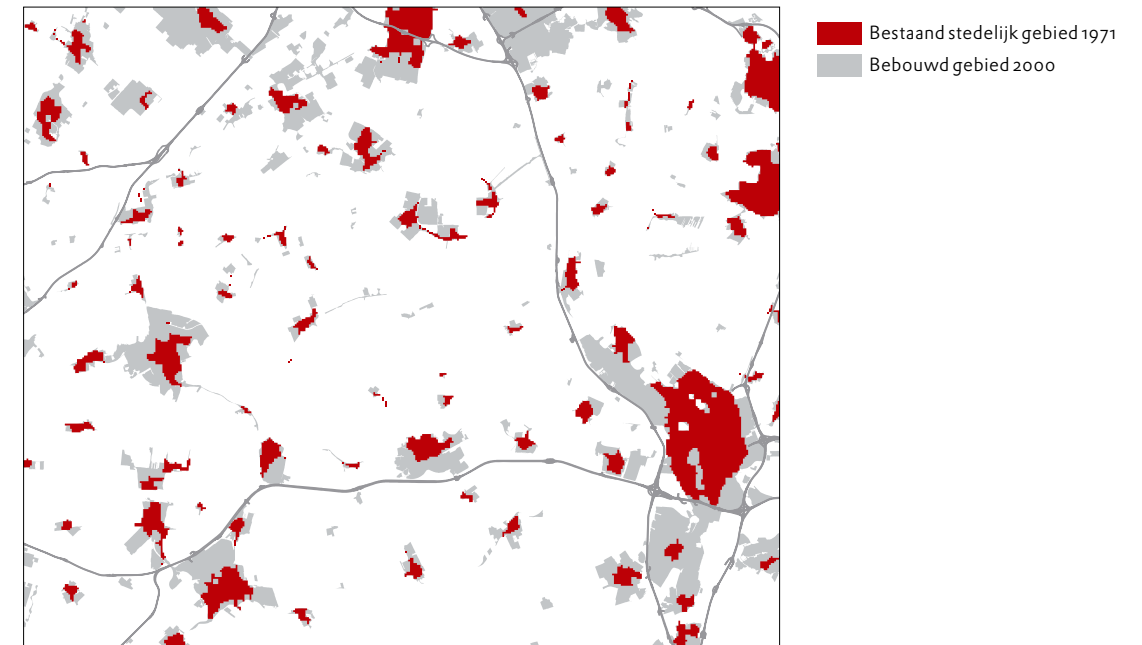
Waar vaak naar verwezen wordt, als het om bebouwd gebied uit het verleden gaat, is bestaand stedelijk gebied 1971 (BSG 71). Deze typologie is begin jaren negentig gemaakt om te kunnen bepalen welke nieuwbouw- of renovatieplannen in aanmerking kwamen voor extra subsidie (BLS: besluit locatiegebonden subsidies). BSG 71 refereerde aan de CBS-buurtten die bij de volkstelling van 1971 als aaneengesloten bebouwd gebied werden aangeduid. Deze grens is echter niet op kaart vastgelegd en bovendien komt de buurtgrens niet altijd overeen met de bebouwingsgrens. De toewijzing van deze subsidie is uiteindelijk dan ook niet gebaseerd op een eenduidige typologie; handmatige toekenning van postcodegebieden via oude kaarten en navraag bij gemeenten is de basis geweest van de subsidieverstrekking (figuur 26).

Pas in de jaren negentig werd de eerste reproduceerbare, in kaart gebrachte afbakening van bebouwd gebied ontwikkeld: de vROM-typologie voor bebouwd gebied, die is besproken in de casestudy. In 1993 werd een eerste versie geproduceerd voor intern vROM-gebruik (figuur 27). De bebouwdgebiedsgrens werd vervolgens voor 1996 op gestandaardiseerde wijze afgeleid van de CBS Bodemstatistiek (RIG 2000) (figuur 28). Toen de bodemstatistiek in 2000 op een nieuwe methodologie werd gebaseerd, veranderde ook de bebouwdgebiedstypologie. Met terugwerkende kracht werd voor 1996 een versie gemaakt, gebaseerd op de nieuwe methodologie. Figuur 28 geeft de verschillen weer tussen de oude en de nieuwe versie van 1996.

Een andere manier om verstedelijking weer te geven, is de CBS stedelijkheidsmaat. De CBS-typologie verdeelt Nederland in vijf stedelijkheidsklassen, op basis van omgevingsadressendichtheid. Bij de berekening worden alle adressen binnen een straal van één kilometer van elk adres betrokken. De meest bekende toepassing is op gemeentenniveau. Interessanter voor het weergeven van bebouwd gebied is echter de toepassing op zogenaamde 500-bij-500-meter-vierkanten (figuur 29). Aan de ene kant levert dit een grover beeld op dan de vROM-typologie voor bebouwd gebied, vanwege de geografische eenheid. Aan de andere kant is de CBS-indeling genuanceerder, omdat dichtheidsverschillen uitdrukken dat bebouwing niet altijd strak te omlijnen is.

Een vergelijkbare typologie is de bebouwingsdichtheidkaart van Alterra (2005) (figuur 30). Doel van deze typologie is veranderingen in bebouwingsdichtheid in het landelijk gebied in kaart te brengen. In feite is een verdere indeling gemaakt van het gebied buiten het door vROM afgebakende bebouwd gebied. Interessant is dat hier gebruik is gemaakt van de footprints van gebouwen uit de topografische kaart van Nederland. Dit levert een goede benadering van de werkelijke bebouwingsdichtheid. Deze zelfde methodologie zou toegepast kunnen worden binnen bebouwd gebied.

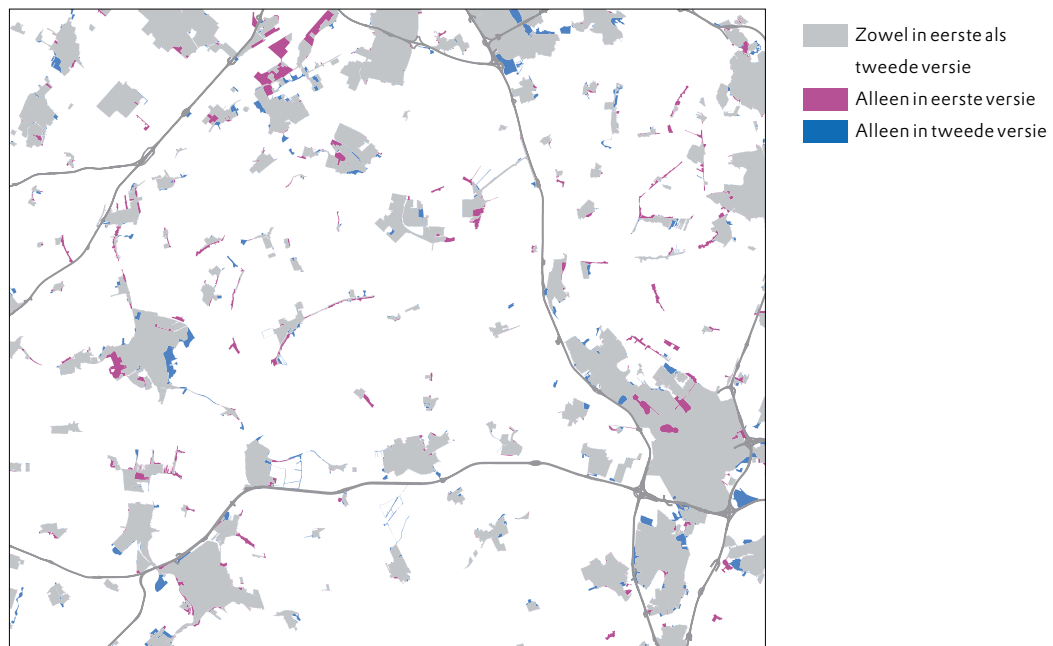
Figuur 26. Bestaand stedelijk gebied 1971 (BSG 71) ten noorden van Gouda en Utrecht in beeld gebracht op basis van zespositie-postcodecentroiden. Bron: RIG O (2004), bewerking RPB

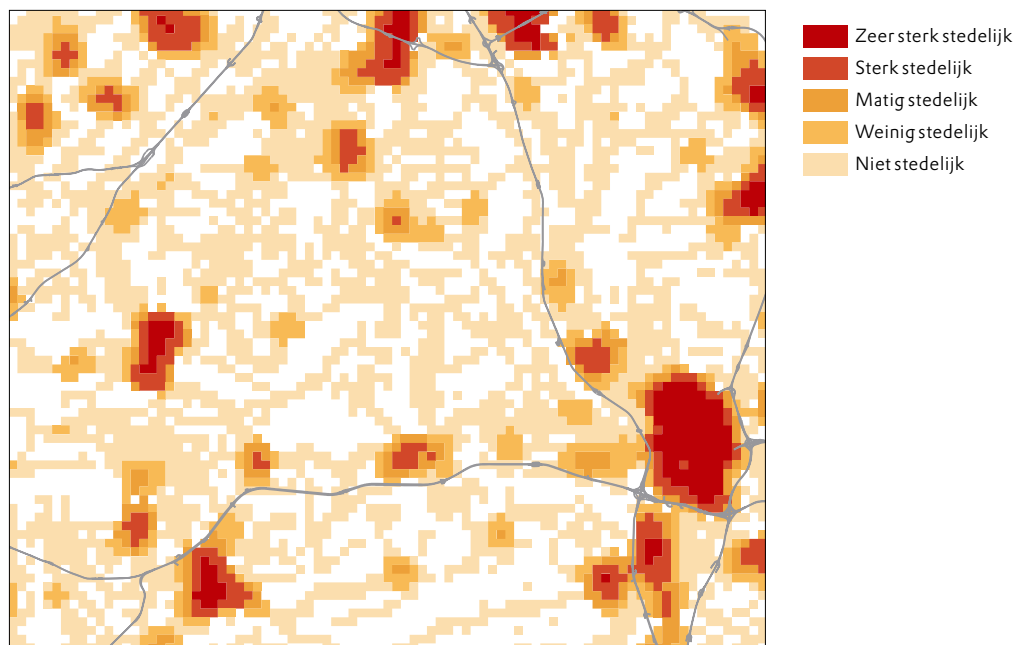
Figuur 27. Bebouwd gebied 1993 ten noorden van Gouda en Utrecht. Bron: RPD (1999)

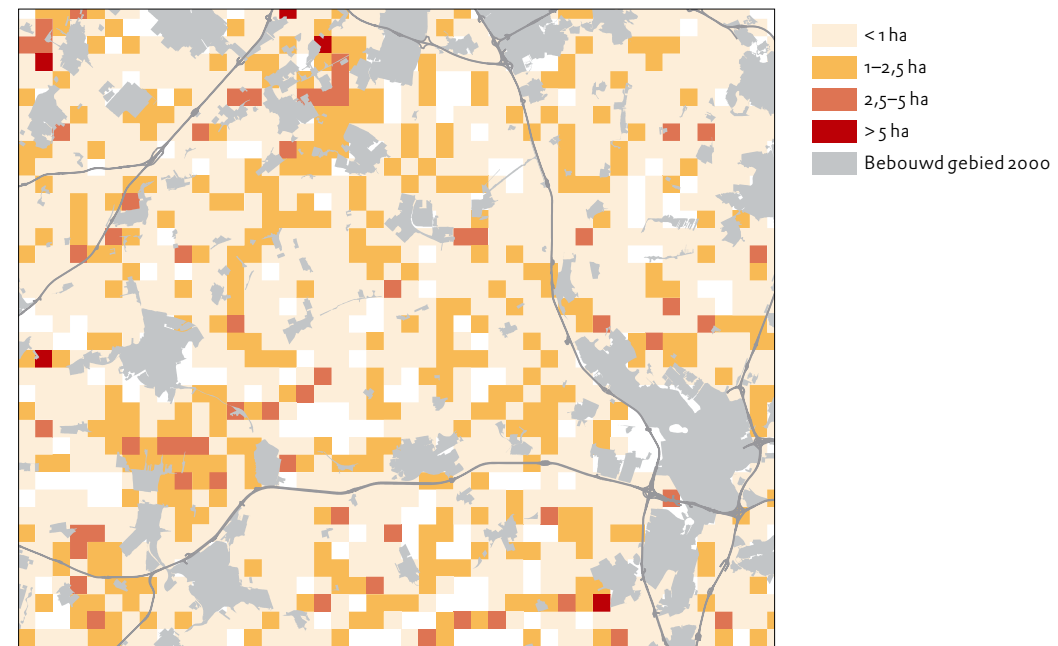
Figuur 28. Vergelijking van twee versies van bebouwd gebied 1996 ten noorden van Gouda en Utrecht. *Bron: RIGO (2000) en VROM (2004)*

Figuur 29. Stedelijkheid op basis van omgevingsadressendichtheid per 500-bij-500-vierkant ten noorden van Gouda en Utrecht. *Bron: CBS (2002)*

Figuur 30. Oppervlakte bebouwing per vierkante kilometer in het landelijk gebied ten noorden van Gouda en Utrecht. *Bron: Gies et al. (2005)*

Ten slotte noemen we nog de landelijke grondgebruikskarta van Nederland (LGN4, Alterra 2001), de Vlaamse landgebruikskarta en de Corine-landgebruikskarta van Europa. Hoewel deze kaarten niet als expliciet doel hebben bebouwd gebied af te bakenen, kan een benadering ervan wel worden afgeleid door een aantal klassen samen te voegen. De kaarten laten zien hoe de methodologie van de vervaardiging van een kaart bepalend is voor het uiteindelijke beeld (figuur 31 en 32).

De Nederlandse en Vlaamse landgebruikskarten leveren een vergelijkbaar bebouwingspatroon op, waardoor de grens tussen Nederland en België nauwelijks meer van het kaartbeeld valt af te leiden. De Europese landgebruikskarta geeft echter de indruk dat België radicaal anders is ingericht. De extreme verschillen bij de Corine-karta worden voornamelijk verklaard door een verschillende toepassing van de methodologie waarmee satellietbeelden zijn geïnterpreteerd. In België is de categorie *discontinuuous urban fabric* heel ruim geïnterpreteerd, waardoor de in België zo typerende lintbebouwing ruim is afgebakend. Vergelijkbare patronen in Noord-Brabant zijn door de Nederlandse makers van Corine buiten diezelfde categorie gelaten.

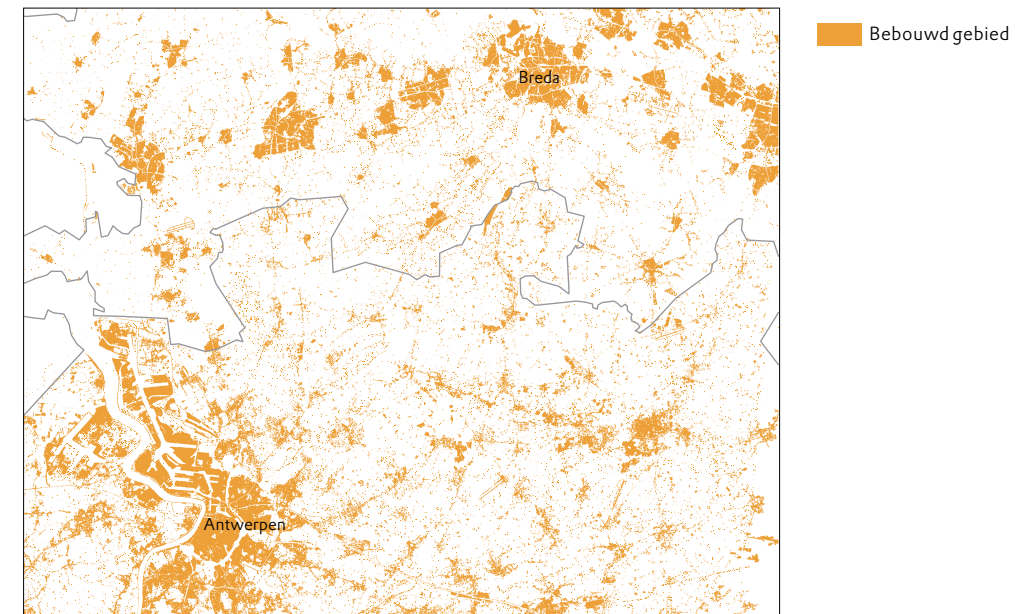
Locatiebeleid

Als in het ruimtelijk beleid keuzes moeten worden gemaakt over locaties, komen daarbij vaak begrippen naar voren als binnenstad, perifere zone, stadsrand, snelweglocaties of knooppunten. Hoewel dit soort termen gemakkelijk in het gehoor ligt, blijken er maar weinig concrete typologieën van te bestaan.

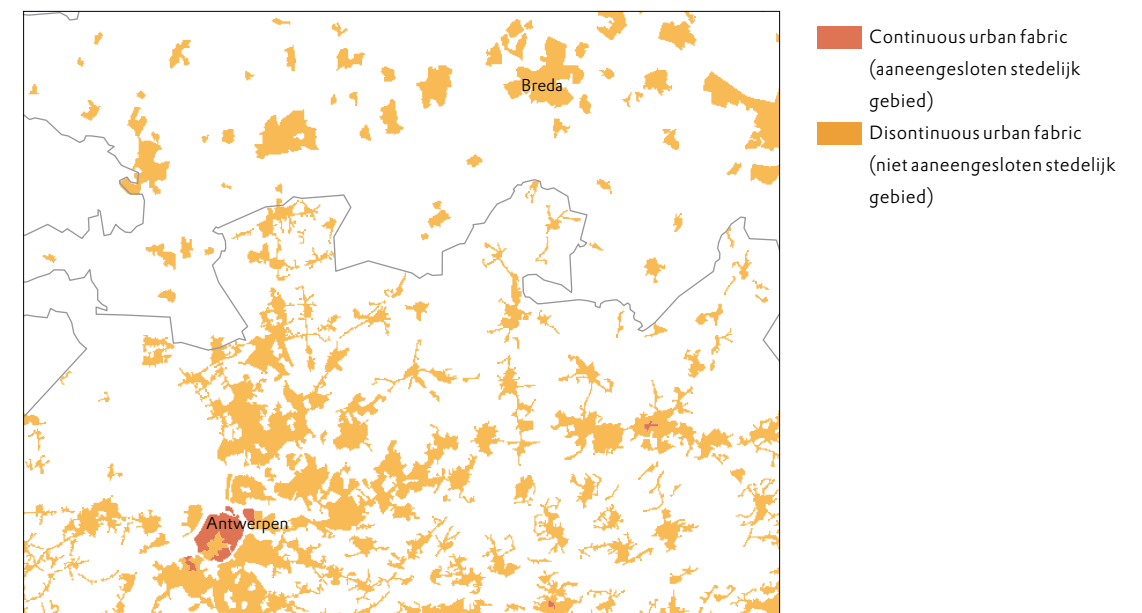
Een eerste voorbeeld zijn snelweglocaties. Overheden worstelen regelmatig met de vraag of bedrijvigheid langs snelwegen al dan niet gestimuleerd moet worden. Drie studies beschrijven drie verschillende invalshoeken om naar deze snelweglocaties te kijken. Louter et al. definiëren voor hun ruimtelijk-economische analyses een snelwegomgeving op basis van viercijferige postcodegebieden (figuur 33). Zij onderscheiden een smalle snelwegstrook van alle postcodegebieden die door een snelweg worden doorsneden, en daar omheen een brede snelwegband met alle postcodegebieden die binnen 10 kilometer van de snelweg liggen. Van Oort & Raspe (2005) bakenen een snelwegas en een snelwegomgeving af op basis van gemeenten (figuur 34). Hamers & Nabielek (2006) analyseren ontwikkelingen binnen een veel smalere strook rond de snelweg en maken onderscheid tussen snelwegknopen, afslagen en zichtlocaties (figuur 35).

Een andere voor het beleid relevante indeling is de verdeling in binnensteden en perifere locaties. Bij overheden en detaillisten bestaat de vrees dat nieuwe winkels op perifere locaties ten koste zullen gaan van winkels in de binnenstad. Deze twee locatietypen worden op verschillende manieren gedefinieerd. Galle et al. (2004) maken op basis van adressendichtheid een indeling in binnenstad en stadsrand (figuur 36). Hamers & Nabielek (2006) maken een verdeling in stadscentrum, stedelijk gebied en overgangszone (figuur 37). Zij maakten hierbij gebruik van een aantal bestaande typologieën

Figuur 31. Verstedelijking in Nederland en België, afgeleid uit het Landelijk grondgebruiksbestand Nederland (LGN4) en Bodembedekkings- & Bodemgebruiksbestand van GIS-Vlaanderen. Bron: Alterra (2001) en Vlaamse Landmaatschappij (2002), bewerking RPB

Figuur 32. Verstedelijking in Nederland en België, afgeleid uit de Corine-landcover database 2000. Bron: European Environment Agency (2002), bewerking RPB

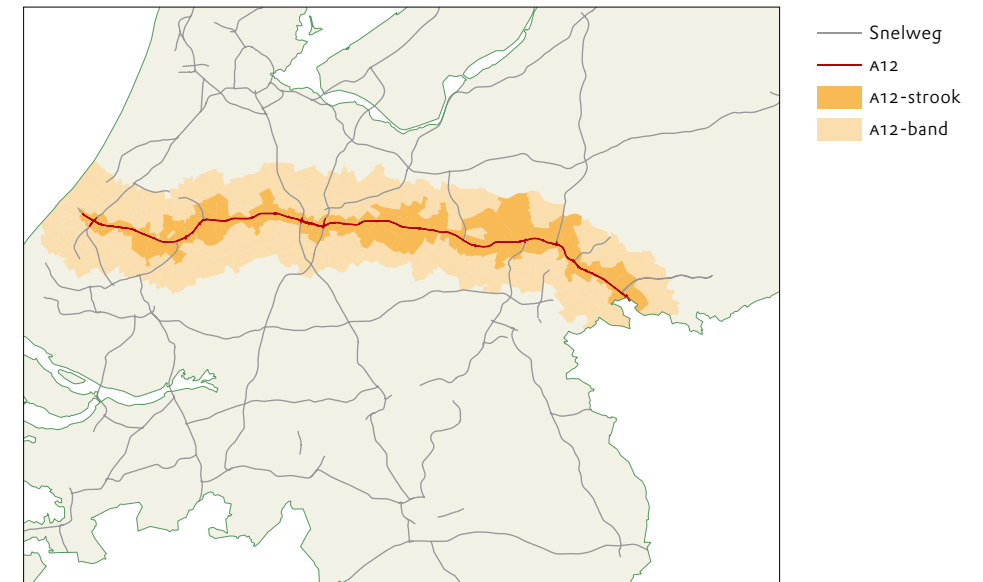

zoals CBS stedelijkheid en bebouwd gebied. Door Van Oort & Raspe (2005) is, op basis van de ligging van gemeenten ten opzichte van stadsgewesten, onderscheid gemaakt tussen centrale stad, suburbane en overige gebieden (figuur 38).

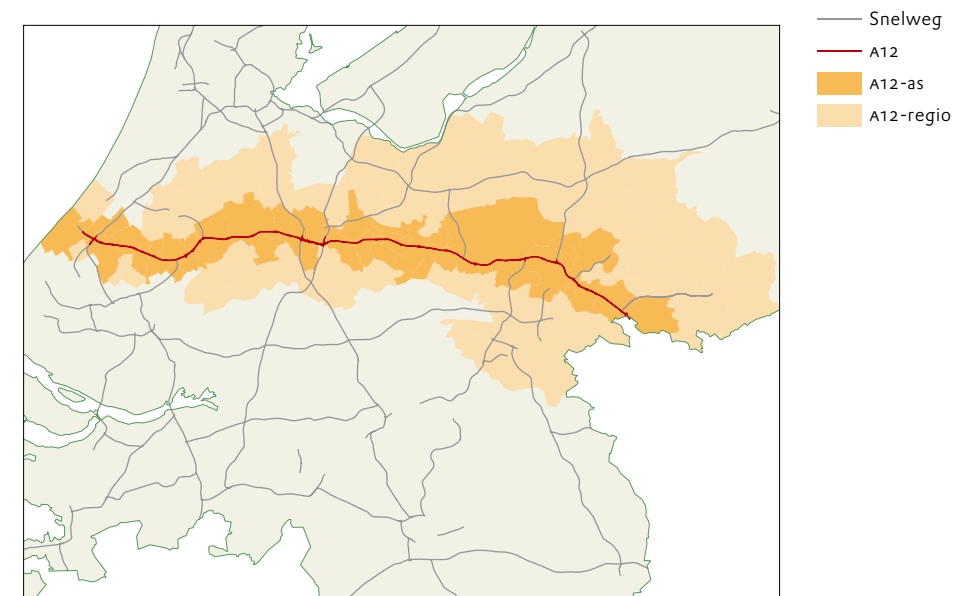
De rijksoverheid stuurt in haar ruimtelijkeorderingsbeleid ook op diverse locatietypen. Zo is in de Vierde Nota voor de ruimtelijke ordening extra (1997) het concept van ABC-locaties geïntroduceerd. Hierbij werden op basis van bereikbaarheidsprofielen verschillende locatietypen onderscheiden. A-locaties zijn goed bereikbaar met het openbaar vervoer. C-locaties zijn goed bereikbaar met de auto en B-locaties zijn zowel met de auto als met het openbaar vervoer redelijk goed bereikbaar. Voor elk locatietype bestaat een voorkeur voor een bedrijfsvestiging met een specifiek mobiliteitsprofiel. De uitwerking en het daadwerkelijk aanwijzen van ABC-locaties (de concretisering van de typologie) werd door het rijk overgelaten aan de regio's. Figuur 39 geeft een uitwerking weer van ABC-locaties voor de regio Den Haag.

In de Nota Ruimte (2005) is het ABC-beleid onder andere vervangen door de vestigingsmilieus (zie casestudy). Hierbij gelden centrum-perifereer of bereikbaarheid nauwelijks als criterium. Wel wordt in de nota genoemd dat 'centrumvorming rond verkeer- en vervoersknooppunten' van belang is. Hoe deze knooppunten er in de praktijk moeten gaan uitzien, wordt in de nota niet nader ingevuld. Wel worden de ontwikkelingen rondom knooppunten gemonitord (doelbereikingsmonitor); hiervoor is als benadering een straal van 700 meter rondom intercitystations genomen (figuur 40).

Figuur 33. Snelwegomgeving van de A12 op basis van vierpositie-postcodegebieden volgens Louter et al. (1999). *Bewerking RPB*

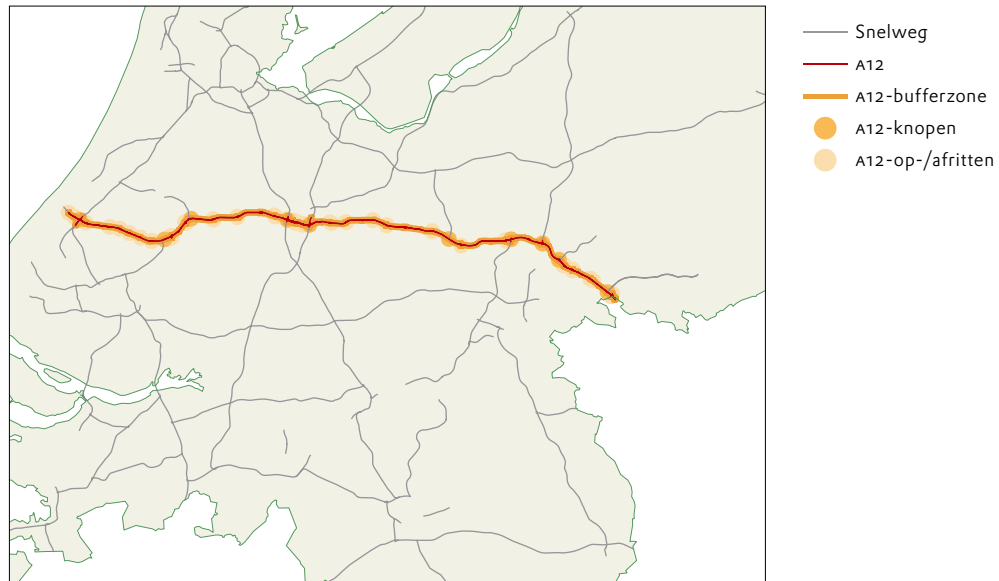

Figuur 34. Snelwegomgeving van de A12 op basis van gemeenten volgens Van Oort & Raspe (2005).

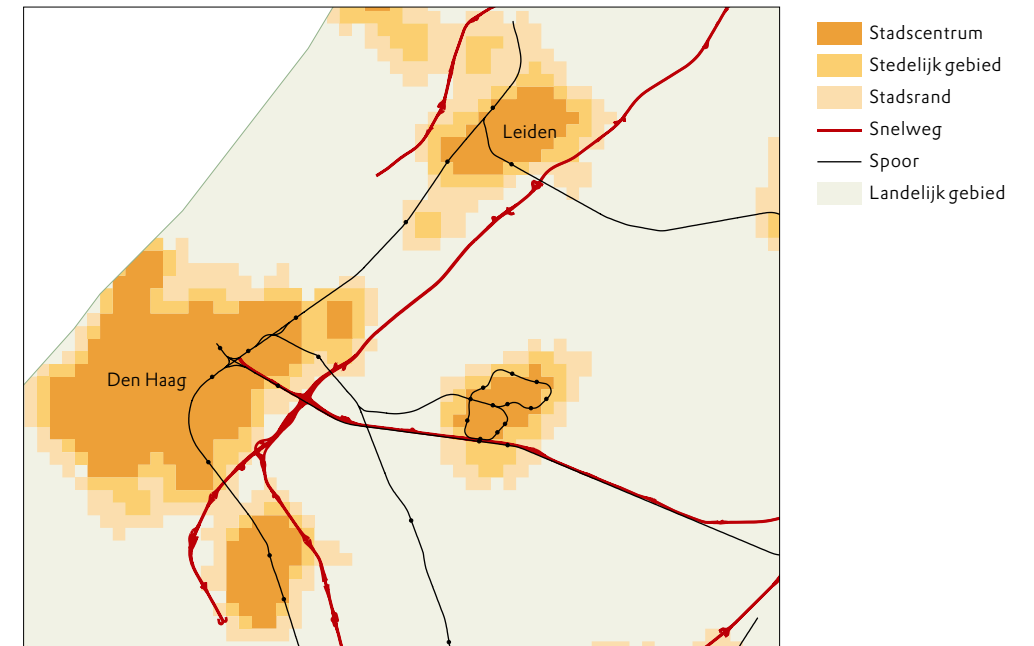

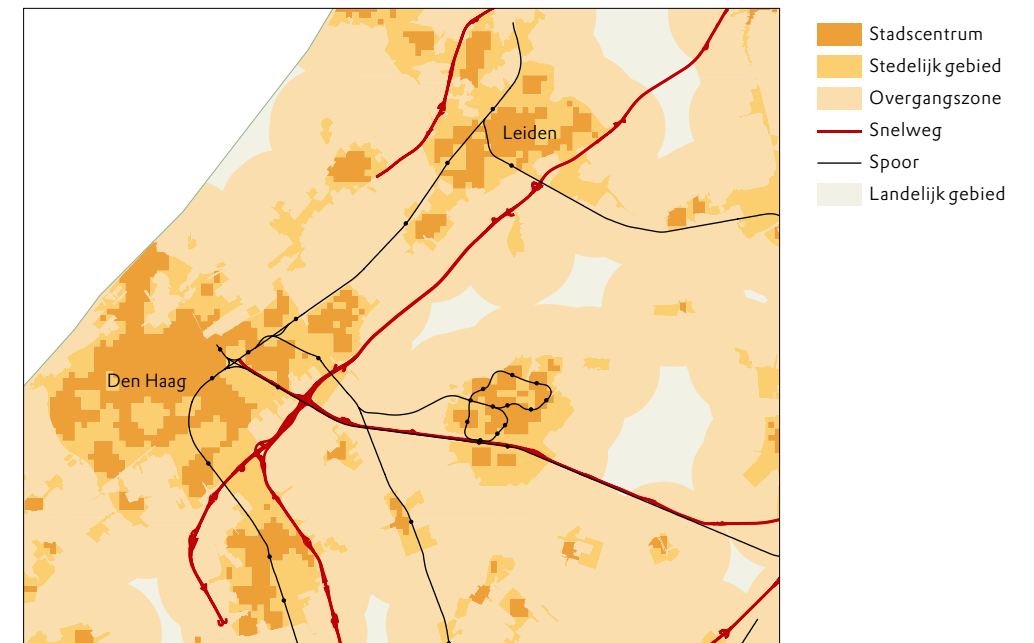
Figuur 35. Snelwegomgeving van de A12 op basis van afstanden (300 meter aan weerszijden van de snelweg en 1800 meter rondom afslagen en knooppunten) volgens Hamers & Nabielek.

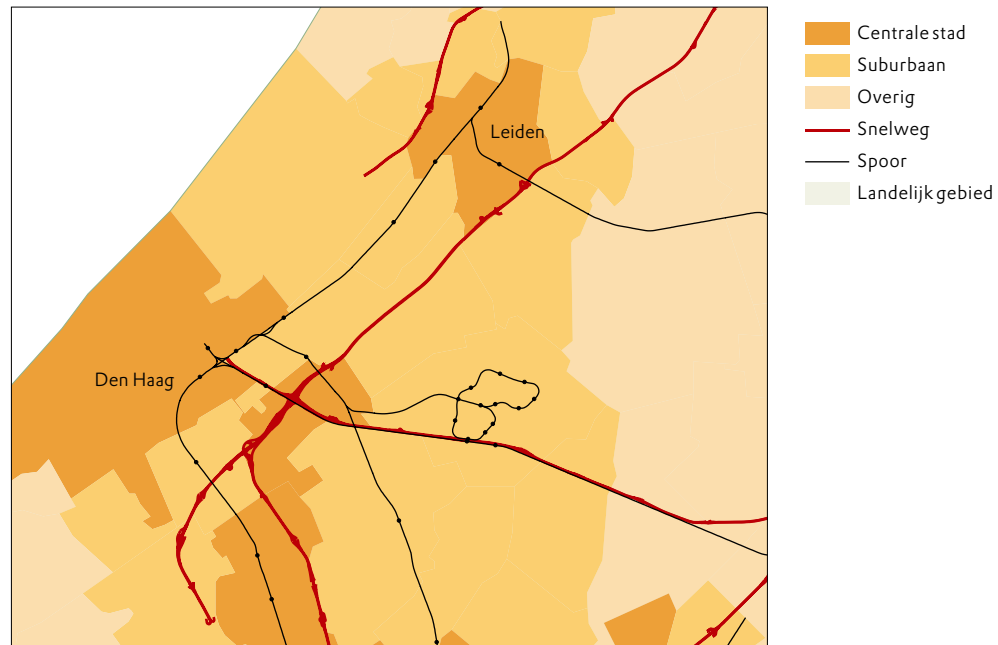
Figuur 36. Binnenstad en stadsrand in de regio Den Haag volgens Galle et al. (2004).

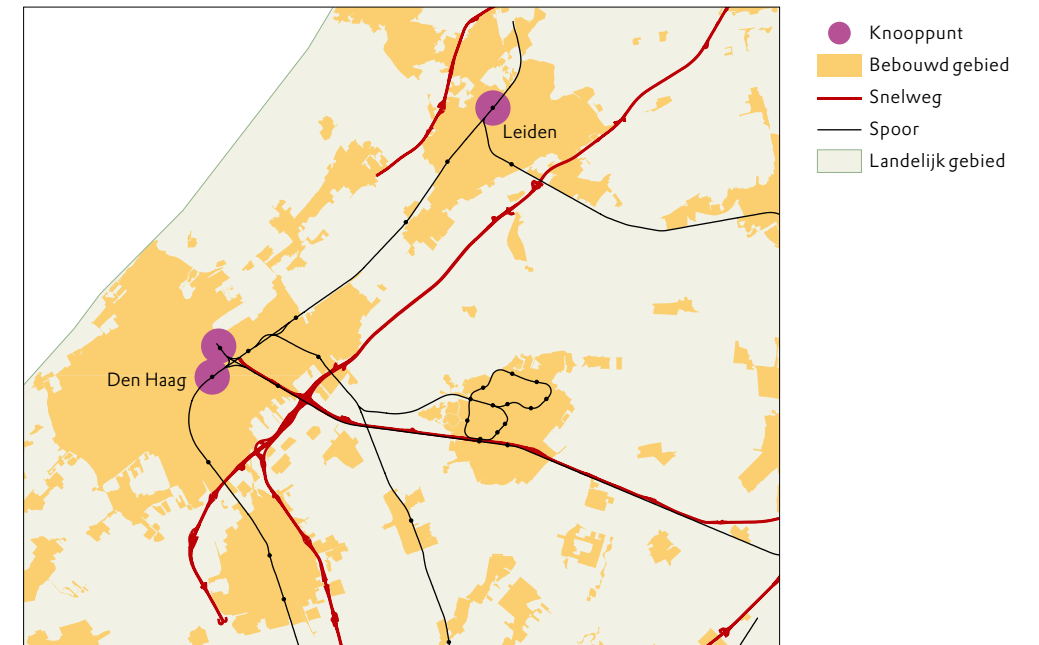
Figuur 37. Stadscentrum, stedelijk gebied en overgangszone in de regio Den Haag volgens Hamers & Nabielek (2006).

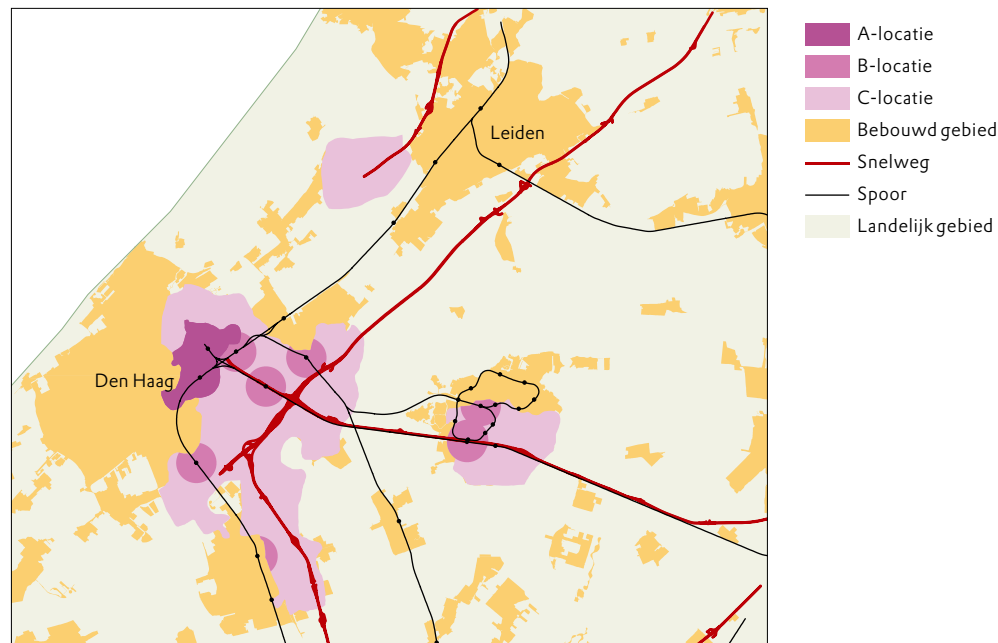
Figuur 38. Centrale stad en suburbaan gebied op basis van gemeenten in de regio Den Haag volgens Van Oort & Raspe (2005).

Figuur 40. Verkeers- en vervoersknooppunten in de regio Den Haag benaderd als een omgeving van 700 meter rond intercitystations. Bron: RPB

Figuur 39. ABC-locaties in de regio Den Haag volgens Verroen & Hilbers (1990).

LITERATUUR

- AB Onderzoek (1994), *Woonmilieus in Nederland. Vraag en aanbod*, oktober 1994, Delft.
- ABF Research (2002), *Ruimtevrraag wonen, werken en voorzieningen herberekend*, in opdracht van VROM, Delft.
- ABF Research (2002), *Ruimtelijke concentratie van achterstanden en problemen. Analyse van aandachtswijken in Nederland*, Delft.
- ABF Research (2003), *De woningbehoefte in Utrecht. Kwalitatief en naar woonmilieu*, in opdracht van de provincie Utrecht, Delft.
- ABF Research (2004), *Woningmarkt Analyses Gelderland*, in opdracht van de provincie Gelderland, Delft.
- ABF Research (2005), *14-deling woonmilieus, naar een nieuwe typologie voor het WBO 2002*, Delft (document op website: <http://www.abfresearch.nl>, september 2005).
- Alterra (2001), *Het Landelijk grondgebruiksbestand Versie 4 (LGN4)*, Wageningen: Centrum voor Geo-informatie, Alterra.
- Alterra & ABF Research (2005), *Verstening en functieverandering in het landelijk gebied*, Wageningen/Delft.
- Arnoldus, M., F. Wassenberg & H. Kruythoff (2005), *Behoefteraming Stedelijke Vernieuwing 2010-2019. Ramingmethode*, Delft: Onderzoeksinstituut OTB.
- Bureau Middelkoop, ABF Onderzoek & West 8 (1999), *Transformatiemogelijkheden van woonmilieus vanuit een economische benadering*, Heemstede.
- Cebeon (1999), *De verdeling van het investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing, eindrapport*, Amsterdam.
- CBS (1992), 'Een nieuwe maatstaf voor stedelijkheid: de omgevingsadressendichtheid', *Maandstatistiek van de bevolking* nr. 40, juli 2002 p. 14-27, Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (1997), *Maandstatistiek Bouwnijverheid*, oktober 1997 p. 6, Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2002), *Bestand omgevingsadressendichtheid (OAD) per 500 x 500 meter gridcel*, Voorburg: CBS, Ruimte en Vastgoed.
- BiZa (1994), *Kaderwet bestuur in verandering. Bestuur op niveau*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Christaller, W. (1933), *Die Zentralen Orte in Süddeutschland*, Jena: Gustav Fischer Verlag.
- Dignum, K. (2004), *Stedelijke dynamiek bij stagnerende woningmarkt; Amsterdamse woonmilieus 2003*, Amsterdam: Dienst Wonen.
- European Environment Agency (2002), *Corine land cover update 2000. Technical guidelines*, Kopenhagen: European Environment Agency.
- ESPON (2005), *Integrated Tools for European Spatial Development*, onder redactie van de Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, Bonn: European Spatial Planning Observation Network (ESPON).
- Eurostat (2005), *European regional and urban statistics – Reference guide – 2005 edition*, Luxemburg.
- Evers, D., A. van Hoorn & F. van Oort (2005), *Winkelen in Megaland*, Rotterdam/Den Haag: NAI/Ruimtelijk Planbureau.
- Galle, M. e.a. (2004), *Duizend dingen op een dag. Een tijdsbeeld uitgedrukt in ruimte*, Rotterdam/Den Haag: NAI/Ruimtelijk Planbureau.
- Gemeente Arnhem (2004), *Arnhem aantrekkelijke woonstad. Arnhemse woonvisie 2015*, Arnhem: Dienst Stadsontwikkeling
- Gemeente Arnhem (2004), *Woningbehoefte Onderzoek Arnhem 2002/2003*, Arnhem: Afdeling Informatie en Burgeronderzoek.
- Gemeente Ede (2002), *Nota Wonen 2002-2010, keuzevrijheid door kwaliteit en variëteit*, Ede: Ruimtelijke Ontwikkeling en Beheer.
- Gemeente Ede (2003), *Ontwikkelingen op de woningmarkt. Resultaten WBO 2002*, Ede
- Gemeente Rotterdam (2003), *De Rotterdamse Woonmilieuprofielen-atlas*. Rotterdam: dS+V, afdeling Wonen.
- Gemeente 's-Hertogenbosch (2003), *Woonmilieuatlas*, 's-Hertogenbosch: Bureau o&s.
- Gemeente Utrecht (2003), *Visie Wonen 2030*, Utrecht.
- Gemeente Utrecht (2004), *Woningmarktmonitor Utrecht*, Utrecht: Afdeling Bestuursinformatie.
- Gies, E. e.a. (2005), *Verstening en functieverandering in het landelijk gebied. Een onderzoek naar de aard en omvang van verstening in het landelijk gebied ten behoeve van het monitoring- en evaluatieprogramma van Nota Ruimte*, Wageningen: Alterra.

- Hamers, D & K. Nabielek (2006), *Bloeiende bermen. verstedelijking langs de snelweg*, Rotterdam/Den Haag: NAI/Ruimtelijk Planbureau.
- HBD (2004), *Dynamische winkelgebieden*, Den Haag: Hoofdbedrijfschap Detailhandel.
- Heida, H. e.a. (2000), *Methodiek Nota Wonen*, Delft: ABF Research.
- Locatus (2005), *Database Locatus, beschrijving*, Woerden.
- Louter, P., H. Puylaert & O. Raspe (1999), *Megacorridors en stadsgewesten. Analyse van ontwikkelingen in de bedrijvigheid*, Delft: TNO Inro.
- Maat, K. e.a. (2005), *Dynamiek van Stedelijke Milieus 1996-2002*, Delft/Utrecht: Onderzoeksinstituut OTB/Urban and Regional Research Centre.
- Martens, M.J. & S.V. Griethuysen (2000), *The ABC location policy in the Netherlands. 'The right business at the right place'*, Den Haag: TNO Inro.
- Ministerie EZ (2000), *Meer met Minder: naar een nieuw ruimtelijk beleid voor de detailhandel*, eindrapport van de MDW-werkgroep PDV/GDV, Den Haag: Ministerie van Economische Zaken.
- Oort, F.G. van, R. Hartman & J. Kools (2001), 'Eenderde van nieuwe bedrijven zit op de verkeerde locatie', *Vastgoedmarkt Wetenschap & Onderzoek*, p. 51.
- Oort, F. van & O. Raspe (2005), *Kennisassen en kenniscorridors. Over de structurerende werking van infrastructuur in de kennis-economie*, Rotterdam/Den Haag: NAI/Ruimtelijk Planbureau.
- Provincie Gelderland (2003), *Keuzevrijheid en identiteit. Woonvisie Gelderland*, Arnhem: Provincie Gelderland.
- Provincie Gelderland (1996), *Streekplan 1996 Gelderland. Stimulans voor ontwikkeling, ruimte voor kwaliteit en zorg voor de omgeving*, Arnhem: Provinciaal Bestuur van Gelderland
- Provincie Gelderland (2005), *Streekplan Gelderland 2005. Kansen voor de regio's*. Arnhem: Provincie Gelderland.
- Provincie Utrecht (2002), *Oog voor wonen, een visie op wonen en stedelijke vernieuwing in de provincie Utrecht met Uitvoeringsprogramma*.
- Provincie Utrecht (2004), *Streekplan Utrecht 2005-2015*.
- Raat, R. & F. Wassenberg (1998), 'De herstructureringsbehoefte in de regio's van Zuid-Holland', OTBouwstenen 25, Delft: Onderzoeksinstituut OTB.
- Ravesteyn, N. van & D. Evers, *Unseen Europe. A survey of EU politics and its impact on spatial development in the Netherlands*. Rotterdam/Den Haag: NAI/Ruimtelijk Planbureau.
- RIGO (1995), *Naoorlogse wijken in beeld. Wijktypologie en analyse lokale aanpakstrategieën voor woonwijken uit 1946-1980*, Amsterdam.
- RIGO (1997), *Vooroorlogse wijken in beeld. Wijktypologie van vooroorlogse woonwijken en ontwikkelingen in de periode 1990-1995*, Amsterdam.
- RIGO (1999), 'Toestand van de Ruimte', *Bevolking & Wonen* 1999, in opdracht van de Rijksplanologische Dienst, Amsterdam.
- RIGO (2000), *Contour bebouwd gebied, tweede fase*, in opdracht van de Rijksplanologische Dienst, Amsterdam.
- RIGO (2004), *Landelijk-dorps wonen: vraag en aanbod*, Amsterdam.
- RIGO (2004), *Grens bestaand stedelijk gebied 1971, koppeltabel op zes-positie postcode*, Amsterdam: RIGO.
- RPD (1999), *Balans Ruimtelijke Kwaliteit 1999. Resultaten per doel*, Den Haag: Rijksplanologische Dienst.
- RPD (2000), *Balans Ruimtelijke Kwaliteit 2000*, Den Haag: Rijksplanologische Dienst.
- RPD (2002), *Balans Ruimtelijke Kwaliteit 2001*, Den Haag: Rijksplanologische Dienst.
- Vaders, W.A. (1990), 'Een typologie van winkelconcentraties', *Vastgoed*, maart 1990.
- Verroen, E.J. & H.D. Hilbers (1990), *Bereikbaarheidsprofielen in de regio's Den Haag en Eindhoven. Een inventarisatie van de bedrijvigheid op A-, B- en C-lokaties*, Delft: INRO-TNO.
- Vlaamse Landmaatschappij (2002), *Bodembedekkings- & Bodemgebruiksbestand*, Brussel: Vlaamse Landmaatschappij, Ondersteunend Centrum GIS-Vlaanderen.
- Vliegen, M. (2005), *Grootstedelijke agglomeraties en stadsgewesten afgebakend*, Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- VROM (1997), *Nota Stedelijke Vernieuwing*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (1998), *Woonverkenningen 2030*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (1997), *Actualisering Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra, deel 3*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2000), *Nota 'Mensen, Wensen, Wonen'. Wonen in de 21ste eeuw*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2002), *Voortgang Stedelijke Vernieuwing en de aanpak van vijftig wijken*. Brief aan de Tweede Kamer, december 2002, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2002), *Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening 2000/2020*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2003), *De 56 wijkenaanpak. Een profiel van de 56 wijken. Wie wonen er, wat staat er en wie zijn de spelers*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2003), *Selectie van wijken voor de prioritaire wijkaanpak 56 wijken*. Brief aan de Tweede Kamer, juni 2003, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2004), *Nota Ruimte*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2004), *Cijfers over Wonen 2004*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM (2004), *Begrenzing bebouwd gebied 2000*, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Directoraat-Generaal Ruimte.
- VROM-raad (2000), *Betrokken burger, betrokken overheid. Reactie op ontwerp-Nota Wonen*, advies 022, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- VROM-raad (2002), *Haasten en onthaasten in de stedelijke herstructurering*, advies 035, Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu.
- Wassenberg, F. e.a. (2005), *Hoe breed is de buurt? Typologie van woonmilieus: bruikbaar en beschikbaar*, in opdracht van VROM, Delft: Onderzoeksinstituut OTB.

OVER DE AUTEURS

Aldert de Vries studeerde fysieke geografie aan de Universiteit Utrecht. Daarna werkte hij acht jaar in ontwikkelingslanden, op het gebied van landgebruiksplanning, landeigendom en GIS. In 2002 kwam hij in dienst bij het Ruimtelijk Planbureau, waar hij de data-infrastructuur van het instituut vorm gaf. Sinds 2003 werkt hij als onderzoeker aan thema's als inkomensspreiding, verstedelijking en milieu; hij is onder andere auteur van *Inkomensspreiding in en om de stad* (2005). Daarnaast houdt hij zich bezig met het ontwikkelen van ruimtelijke scenario's in Europees verband.

Hans van Amsterdam studeerde bodemkunde aan de Landouwniversiteit Wageningen en specialiseerde zich uiteindelijk in GIS/Remote Sensing. Bij de Rijksplanologische Dienst werkte hij aan het opzetten van de data-infrastructuur en aan beheer en analyse van ruimtelijke gegevens ten behoeve van monitoring. Sinds 2002 werkt hij als onderzoeker bij het Ruimtelijk Planbureau. Hij richt zich daar op methodologische aspecten van data-analyse en monitoring van ruimtelijke ontwikkelingen.

Hedwig Thorborg studeerde sociale geografie aan de Universiteit Utrecht, met als specialisaties de urbane problematiek van ontwikkelingslanden en GIS/Remote Sensing. Ook heeft zij de internationale masteropleiding Urban Environmental Management (WUR/IHS) afgerond. Van juli 2004 tot juni 2005 was zij als onderzoeker werkzaam bij het Ruimtelijk Planbureau. Zij is medeauteur van de RPB-publicatie *Het gras bij de burens* (2005). Momenteel is ze als beleidsonderzoeker stedelijke leefomgevingskwaliteit verbonden aan het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP).

COLOFON

Onderzoek

Aldert de Vries
Hans van Amsterdam
Hedwig Thorborg

Met dank aan

Like Bijlsma, Bart van Bleek (vrom),
Marnix Breedijk, Willeke Drevijn
(Provincie Utrecht), Jan Ritsema van Eck,
Chris van Gulyk (Provincie Gelderland),
David Hamers, Dick Hamhuis (Provincie
Gelderland), Anton van Hoorn, Martin
Looije (Gemeente Ede), Peter Louwerse
(vrom), Martie Meijer (Bestuursregio
Utrecht), Piet Mollema, Dick Onder-
water (gemeente Arnhem; Knooppunt
Arnhem-Nijmegen), Frank van Oort,
Hanna Lara Palsdottir, Wido Scholte
(Gemeente Ede), Jan Schuur, Erik
Versloot (Provincie Utrecht), Mathieu
Vliegen (CBS), Frank Wassenberg (OTB),
Wil Zonneveld

Illustraties

Aldert de Vries, Hans van Amsterdam
in samenwerking met Typography,
Interiority & Other Serious Matters.

Eindredactie

Nienke Noorman

Ontwerpen productie

Typography Interiority & Other Serious
Matters, Den Haag

Fotografie omslag

Freek van Arkel/Hollandse Hoogte

Druk

Veenman drukkers, Rotterdam

© NAI Uitgevers, Rotterdam/Ruimtelijk
Planbureau, Den Haag/2006. Alle rech-
ten voorbehouden. Niets uit deze uitga-
ve mag worden veeelvoudigd, opge-
slagen in een geautomatiseerd gege-
vensbestand, of openbaar gemaakt, in
enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotoko-
pieën, opnamen, of enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke toe-
stemming van de uitgever. Voor zover
het maken van kopieën uit deze uitgave
is toegestaan op grond van artikel 16B
Auteurswet 1912jo het Besluit van 20 juni
1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit
van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel
17 Auteurswet 1912, dient men de daar-
voor wettelijk verschuldigde vergoeding
te voldoen aan de Stichting Reprorrecht
(Postbus 882, 1180 AW Amstelveen).
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit
deze uitgave in bloemlezingen, readers
en andere compilatiewerken (artikel 16
Auteurswet 1912) dient men zich tot de
uitgever te wenden.

NAi Uitgevers is een internationaal
georiënteerde uitgever, gespecialiseerd
in het ontwikkelen, produceren en dis-
tribueren van boeken over architectuur,
beeldende kunst en verwante discipli-
nes.

www.naipublishers.nl

ISBN 90 5662 547 0

ISBN 978 90 5662 547 4